

VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY

Lina MARCINKUTĖ

**HUMAN RIGHTS VERSUS STATE SOVEREIGNTY IN THE
LITHUANIAN NATIONAL HUMAN RIGHTS POLICY**

Summary of the doctoral dissertation
Social Sciences, Political Science (02 S)

Kaunas, 2012

Doctoral dissertation was prepared at the Faculty of Political Science and Diplomacy, Vytautas Magnus University in 2008–2012.

Scientific supervisor

Prof. dr. Regina JASIULEVIČIENĖ (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Political Science – 02 S)

Doctoral Dissertation Defence Council:

Chairman

Assoc. Prof. dr. Andžej PUKŠTO (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Political Science – 02 S)

Members

Prof. habil. dr. Irmina MATONYTĖ (ISM University of Management and Economics, Social Sciences, Political Science – 02 S)

Prof. dr. Gintautas MAŽEIKIS (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Political Science – 02 S)

Assoc. Prof. dr. Jūratė NOVAGROCKIENĖ (The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, Social Sciences, Political Science – 02S)

Assoc. Prof. dr. Inga VINOGRADNAITĖ (Vilnius University, Social Sciences, Political Science – 02 S)

Official opponents

Dr. Vaidotas MORKEVIČIUS (Kaunas University of Technology, Social Sciences, Political Science – 02 S)

Assoc. Prof. dr. Ingrida UNIKAITĖ-JAKUNTAVIČIENĖ (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Political Science – 02 S)

The public defence of the dissertation will be held at 1 p. m. on November 23, 2012 in Vytautas Magnus University (VMU Small Hall, S. Daukanto g. 28, Kaunas).

Address of the Faculty of Political Science and Diplomacy: Gedimino St. 44, LT-44240 Kaunas, Lithuania, tel. +370 37 206709, dek@pmdf.vdu.lt.

Summary of the dissertation was sent out on October 23, 2012.

Dissertation is available at the Vytautas Magnus University Library (K. Donelaičio St. 52, Kaunas) and Lithuanian National Martynas Mažvydas Library (Gedimino pr. 51, Vilnius).

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Lina MARCINKUTĖ

**ŽMOGAUS TEISIŲ IR VALSTYBĖS SUVERENITETO
DERMĖ LIETUVOS NACIONALINĖJE ŽMOGAUS TEISIŲ
POLITIKOJE**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, politikos mokslai (02 S)

Kaunas, 2012

Disertacija rengta 2008–2012 metais Vytauto Didžiojo universitete, Politikos mokslų ir diplomatijos fakultete.

Mokslinė vadovė

Prof. dr. Regina JASIULEVIČIENĖ (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S)

Disertacija ginama Vytauto Didžiojo universiteto politikos mokslų krypties taryboje:

Pirmininkas

Doc. dr. Andžej PUKŠTO (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S)

Nariai

Prof. habil. dr. Irmina MATONYTĖ (ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S)

Prof. dr. Gintautas MAŽEIKIS (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S)

Doc. dr. Jūratė NOVAGROCKIENĖ (Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S)

Doc. dr. Inga VINOGRADNAITĖ (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S)

Oficialieji oponentai

Dr. Vaidotas MORKEVIČIUS (Kauno technologijos universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S)

Doc. dr. Ingrida UNIKAITĖ-JAKUNTAVIČIENĖ (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S)

Disertacija bus ginama viešame Politikos mokslų krypties tarybos posėdyje 2012 m. lapkričio 23 d., penktadienį, 13 val. Vytauto Didžiojo universitete, Mažojoje salėje, S. Daukanto g. 28, Kaunas.

VDU Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto adresas: Gedimino g. 44, LT-44240 Kaunas, Lietuva, tel. 8 37 206709, el. p. dek@pmdf.vdu.lt

Disertacijos santrauka išsiųsta 2012 m. spalio 23 d.

Su disertacija galima susipažinti Vytauto Didžiojo universiteto (K. Donelaičio g. 52, Kaunas) ir Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo (Gedimino pr. 51, Vilnius) bibliotekose.

HUMAN RIGHTS VERSUS STATE SOVEREIGNTY IN THE LITHUANIAN NATIONAL HUMAN RIGHTS POLICY

SUMMARY

Relevance and the problem of the research

Who is more important – human being or state? To whom the priority should be given? What are the relationship between the individual and state? These and similar questions have arise from ancient times and even today are one of the most important questions causing considerable debate. True, today’s debate is more about the (in)compatibility of human rights and state sovereignty. However it’s clear that behind these two concepts (human rights and state sovereignty) lies the same individual and state interests issue; by asking – to whom the priority should be given – to state sovereignty or human rights – is asked – to whose interests – state’s or individual’s – the priority should be given?

This fundamental choice, even understanding that state receives its rights from its own citizens¹; “the human being is more important than state, and not vice-versa”², is not the easy one, and the answer to the question how to find the balance between these two concepts is not clear. This is especially in case of young democracies that have no deep-rooted traditions of democracy and human rights protection. Lithuania is not an exception. On the one hand, on 11th March 1990, after regaining its independence, Lithuania has demonstrated the will to establish the standards of western democracy and constitutional state as soon as possible. “Act on the Re-establishment of the State of Lithuania” of 11th March 1990 stated that “*The State of Lithuania stresses its adherence to universally recognised principles of international law recognises the principle of inviolability of borders [...] and guarantees human, civil, and ethnic community rights*”³. Right after the restoration of independence, in 1991 Lithuania committed to the core principles of human rights set out in the Universal Declaration of Human Rights (1948), the International Covenant on Civil and Political Rights (1966) and its Optional Protocol and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966) and thus have committed to their citizens to ensure and protect human rights and freedoms in all spheres of life. These steps of independent Lithuania have demonstrated the importance of human rights and freedoms in the further development of country. Over the next years country continued to take obligations under the international / regional human rights treaties, and the goal to ensure the human rights, stated in the Independent Act has been strengthened. However, on the other hand, by taking into account the context in which these changes in the field of human rights have

---

¹ Popovski, Vesselin. *ESSAY: Sovereignty as Duty to Protect Human Rights*. Found: <http://www.un.org/Pubs/chronicle/2004/issue4/0404p16.html>; 2006 09 15.

² 5 interview – representative of the Office of Equal Opportunities Ombudsperson.

³ Supreme Council of the Republic of Lithuania act “On the Re-establishment of the State of Lithuania“. Found: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=24&p_query=&p_tr2=; 2009 07 07.

take place (restoration of statehood, integration to Western space) and the country's policy in the later years of independence, especially the second decade, – declaration of promotion the human rights, but formulation of policy which is more favourable to state interests – it's not clear whose interests – state of individual – are more important and how these concepts coexist in the framework of Lithuanian human rights policy.

In the context of this (in)compatibility the position towards the human rights of the ruling political elite (the ruling politicians taking the key decisions on the development of country) is crucial, because on it depends how human rights and fundamental freedoms will be ensured in the country and how the interests of state and individual will comply with each other. The stereotype that human rights are the legal issue is very vital in Lithuania. It denies the fact that politicians, who revived the idea of human rights in the middle of XX century and encouraged the spread of human rights principles over the world, take the decisions to adopt the relevant legislations, other strategic documents on human rights, to ratify international human rights treaties and etc., i.e. at the political (not legal) level the decisions on the key directions of development of the state, including human rights protection, are taken. As traditionally in Lithuania human rights are analysed through the legal prism and there is a focus on the implementation of human rights, there is a gap of analysis on human right policy-making process. In fact, the human rights policy-making plays a crucial role in ensuring the human rights; the implementation of human rights begins from human rights policy-making which is not only the basis to implement the human rights, but the direct reflection of it. Taking into account that the ruling politicians are the main and most visible policy-makers the main focus in the context of policy-making process should be given to their position which is best revealed by analyzing the Government programs.

Thus, the unclear relationship between the state sovereignty and human rights in the context of Lithuanian policy, the lack of analysis on (in)compatibility of these two political concepts and political aspects of human rights, as well as the lack of research analyzing the human rights policy-making, its various aspects, factors and the ruling political elite's approach to human rights, leads a need for a deeper look into the above-mentioned aspects of the problem and thereby justify the relevance of this research topic.

Object of the research

Object of research is the compatibility of human rights and state sovereignty in the context of human rights policy-making in Lithuania.

Aim of the research

The aim of the research is to examine wherever state sovereignty and human rights are (in)compatible with each other in the policy-making context of Lithuanian human rights policy.

Tasks of the research

The tasks of the research are the following:

- 1) To analyze the modern concepts of human rights and state sovereignty, their origins and evolution in emphasizing the political aspects;
- 2) to analyze the in(compatibility) of human rights and state sovereignty;
- 3) to analyze the Lithuanian human rights policy-making context and national legal basis on human rights;
- 4) to analyze the programmes of the Governments through the prism of human rights in order to reveal the approach to human rights of the most visible policy-makers (the ruling political elite);
- 5) to analyze the factors that affect the (in)compatibility of human rights and state sovereignty in the Lithuanian human rights policy;
- 6) to provide the recommendations regarding the policy-making of Lithuanian human rights policy.

Theses to be defended

- 1) The tension between the human rights and state sovereignty is a consequence of the political discussions on the greater protection of human rights in the middle of XX century.
- 2) The Lithuanian ruling political elite's attention to human rights could be expressed directly by foreseeing the specific measures in protecting the human rights and indirectly through the certain actions of state.
- 3) Social-economic situation and the strategic objectives of foreign policy have the greatest impact on the Lithuanian politicians' decisions taken on the protection of human rights.
- 4) According to Lithuanian political elite, the human rights could be guaranteed by ensuring the social-economic prosperity.
- 5) State sovereignty and human rights complement each other in the framework of national human rights policy when the interests of state are in line with the protection of human rights.

Literature review

Human rights and state sovereignty as two separate concepts are the objects of interest of many authors. The modern concept of human rights, its evolution and etc. are analyzed by J. Donnelly, P. Hayden, M. Freeman, M. Goodhart, D. P. Forsythe, R. Sharma and others. The main authors analyzing the modern concept of state sovereignty are M. Riömeris, R. H Jackson, S. D. Krasner, K. Waltz and etc. Meanwhile, studies where the relationship between state sovereignty and human rights is analyzed are relatively less. In addition, this relationship has traditionally been analyzed in the

context of international human rights regime, i.e. the impact of international human rights standards on the national state sovereignty. Meanwhile, the studies where the relationship between these two concepts in the context of national human rights policy is analyzed, is only few.

R. Falk book *“Human Rights and State Sovereignty”* (1981) is one of the first comprehensive studies where the relationship between the human rights and state sovereignty is analyzed. In this study where the impact of international human rights on the internal state sovereignty is analyzed, is stated that *“in most respects national sovereignty at the state level is stronger than ever. Such a political reality restricts the potential scope for applying rules of international law to those subject matters where governments give their consent to be bound”*⁴, as in the case of human rights, i.e. in this case the human rights and state sovereignty are seen as not compatible with each other. The relationship between the human rights and state sovereignty also is analyzed by J. Donnelly, according to whom the human rights transforms the state sovereignty; T. O’Connor claiming that the relationship between human rights and state sovereignty greatly depends upon how the terms like “interests” and “values” are defined; J. Conlon, who also talks about the incompatibility of these two concepts, but contrary to many authors, claim that in some cases human rights and state sovereignty is compatible, and even complement each other; and etc.

The existing stereotype in the Lithuanian society that human rights are the object of legal field leads that usually human rights are analyzed through the legal prism. In addition, usually some specific aspects of human rights or rights of specific groups are analyzed. As stated in the first comprehensive study in human rights field *“Human Rights in Lithuania: Situation Assessment”*, *“prior to the year 2000, the problem of human rights was lacking in comprehensive and systematic research; on the other hand, in Lithuania a number of projects dealing with the aspects of human rights were carried out or some specific aspects were given a more thorough investigation”*⁵.

“Human Rights in Lithuania: Situation Assessment” which was carried out in 2002 in the framework of the United Nations Development Program project “Support to the Implementation of the National Human Rights Action Plan” is the first comprehensive study on human rights in Lithuania. The study analyses the institutional system of human rights, implementation of some specific rights (the right to take part in the government of one’s country, the right of privacy, the right to health protection and etc.) and the rights of the most vulnerable groups (the rights of the child, the rights of the disabled, the rights of refugees and etc.), as well as results of a sociological research “Human Rights in Lithuania: 2001–2002” is provided. In the framework of this research the respondents were asked to evaluate the human rights policy in Lithuania. The results of the research showed that more that 45 percents of respondents disagreed with the statement that *“the present human rights policy is better compared to the Soviet time”*⁶.

---

⁴ Falk, Richard. *Human Rights and State Sovereignty*. Holmes & Meier Publishers. 1981, p. 33.

⁵ *Human Rights in Lithuania: Situation Assessment*. Vilnius, 2002, p. 60.

⁶ *Human Rights in Lithuania: Situation Assessment*. Vilnius, 2002, p. 88.

As the continuation of the work started by the situation assessment on human rights in Lithuania in the framework of the United Nations Development Program project “Support to the Implementation of the National Human Rights Action Plan” a study “*Human Rights Protection Problems in the International Law and the Republic of Lithuania Law*” was prepared by lawyers D. Jočienė ir K. Čilinskas in 2004. The study which aims to provide an integrated analysis of the weaknesses of Lithuanian human right protection system, analyses the Lithuanian, European Union and international law regulating specific human rights (the right of privacy, the right to the ownership and etc.) and social groups rights (the rights of the child, the rights of refugees, the rights of migrants and etc.), as well as institutional aspects of human rights protection system.

“*Human Rights in Lithuania*” (2005) the other study released in the framework of the United Nations Development Program project “Support to the Implementation of the National Human Rights Action Plan”. This study, the same as previously mentioned studies, analyses the specific human rights (the right to a fair trial, the right of privacy, the right to health protection, the right to healthy environment and etc.), the rights of specific society groups (the rights of the child, the rights of women, the rights of disabled, the rights of the elderly, the rights of national minorities and etc.), human rights protection problems, as well as results of a sociological research about the human rights situation in Lithuania (in 2004) is provided. The results of this research showed that respondents more favourably evaluated the human rights situation in 2004 than during the same assessment in 2001–2002. However, this research is sociological, but not scientific one.

In Lithuania there is a lack of analysis on political aspects of human rights, especially based on integrated approach. In this case an analytical review conducted by M. Vidūnaitė (2008) “*How Human Rights are understood by Lithuanian Political Parties*” could be mentioned. It analyses the sixteenth programmes of political parties participated in the Parliament elections in 2008 through the prism of human rights. This study revealed that directly the term “human rights” is rarely used in the political programmes, usually parties focused on social and economic aspects (not directly to social, economic rights), and “*Lithuanian politicians are not familiar with the scope of human rights and treat the content of human rights fairly narrowly*”⁷.

In 2010 the Committee on Human Rights of the Seimas of the Republic of Lithuania released the study “*Human Rights in Lithuania. 20 years road*”. The study presents the history of struggle for human rights in the XX century Lithuania (from 1922 till now), as well as analysis of human rights protection institutions, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and some factors affecting the human rights policy in the country.

Thus, the facts that in Lithuania human rights usually are analyzed through the legal prism, focusing more on implementation of human rights and less on the political

---

⁷ *How Human Rights are understood by Lithuanian Political Parties*. Human Rights Monitoring Institute, 2008.

aspects of human rights, give a basis to claim that in this area there is a vacuum of research.

Scientific novelty of the research

As there has already been mentioned the existing stereotype in Lithuania that human rights is the legal phenomena lead the domination of human rights studies through the legal prism and the lack of research on political dimension of human rights. Thus, the research of human rights through the political prism is a relatively new topic in the Lithuanian political science. Usually the research on specific human rights and social group rights (in particularly the most vulnerable groups) such as the rights of the child, the rights of disabled, the rights of national minorities are carried out. Meanwhile there is a lack of studies (in particularly through the political dimension) where the human rights would be analyzed as indivisible, interdependent and interrelated, as the “overall package of rights”. Except the already mentioned study on Lithuanian political parties’ appreciation on human rights conducted by M. Vidūnaitė in the framework of Human Rights Monitoring Institute, the political dimension of human rights almost is addressed neither in monographs, nor in scientific articles. Moreover, the majority of studies are focused on the implementation of specific human rights rather than policy-making. In addition, in Lithuania there are not carried out the detailed studies there the approach to human rights of the most visible policy makers (the ruling political elite) would be analyzed. Also there is not analyzed the relationship between the human rights and state sovereignty in the context of national human rights policy, in particular in the framework of policy-making.

The scientific novelty of the research, as well as the significance in the Lithuanian political science discourse, is leded that in this study the human rights and freedoms (as indivisible, interdependent and interrelated) are analyzed through the political dimension, in the policy-making context. Also this is one of the first studies which 1) analyzes the context in which the human rights policy has emerged, the factors that affects this policy; 2) in analyzing the key mid-term strategic political documents – the programmes of the Government – reveals the most visible policy makers (the ruling political elite) approach to human rights; 3) analyzes the (in)compatibility of human rights and state sovereignty in the framework of the national human right policy-making.

Research methodology

In order to provide the reliable and comprehensive results of the study, a number of complementary research methods are used. Theoretical analysis of human rights and state sovereignty, as well as their (in)compatibility analysis is conducted by using the documents and scientific literature analysis. In the empirical part of the study a number of qualitative methods are used. 1) *A semi-structured interview* which was carried in

November, 2010. During this interview the respondents of 5 state institutions – the Office of Equal Opportunities Ombudsperson, the Institution of the Ombudsman for Children Rights, the Seimas Ombudsmen’s Office, the Office of the Inspector of Journalist Ethics and the State Data Protection Inspectorate –, as well as the representative of the Committee on Human Rights of the Seimas of the Republic of Lithuania, were asked about the human rights situation in Lithuania (its key features, the most violated human rights), state’s human rights policy, the cooperation between the human rights institutions, factors affecting the human rights policy in the country and etc. Taking into account that Lithuania does not have the national human rights institution for the promotion of protection of human rights, the aforementioned all 5 human rights protection institutions which, according to the Paris Principles (1993) have some features of national human rights institutions (are independent of the Government, have adequate powers of investigation and etc.) have been chosen for the research. Also as a complementary element of the research, the Committee on Human Rights of the Seimas of the Republic of Lithuania was included as an “umbrella” institution exercising parliamentary control of the fourth analyzed institutions. 2) *Legal acts analysis*. During it 88 national legal acts on human rights, as well as 32 international / regional human rights documents (covenants, declarations and etc.) have been analyzed. 3) *Documents analysis*. During it 14 programmes of the Government of the Republic of Lithuania (from 1990 to 2008) have been analyzed through the prism of human rights. Also in analyzing the programmes of the Government of the Republic of Lithuania and aiming to assess the Government’s attention to human rights in different periods, the comparative analysis has been used.

Review of the structure of the dissertation

Dissertation consists of the following parts: introduction, theoretical and empirical chapters, conclusions that are followed by references and appendixes. Introduction is aimed to outline the relevance of the theme and problem of the research, its object, aim, tasks, theses to be defended, research methods, significance and novelty, the review of its structure. The first chapter is dedicated to the presentation of modern concept of human rights, its evolution, in emphasizing the political aspects. The second chapter deals with the modern concept of state sovereignty, its origins through the political prism. The (in)compatibility of human rights and state sovereignty, as well as reasons leading the tension between these two concepts are analyzed in the third chapter of the research. The fourth chapter presents the analysis of the (in)compatibility of human rights and state sovereignty in the policy-making of the Lithuanian human rights policy. It presents the overall human rights-making process, factors affecting this policy, as well as analysis of the Lithuanian human rights policy-making context, national legal basis on human rights and analysis of the programmes of the Government through the prism of human rights. This chapter also provides the assessment of relationship between the human rights and state sovereignty in the context of national human rights

policy-making. The dissertation is concluded by summarizing the main theoretical and empirical results of the research, as well as providing some practical recommendations.

Main conclusions

- 1) The Second World War (events during it) is treated as the catalyst of the modern conceptions of human rights and state sovereignty. The evolution of these two concepts is closely linked with the political discussions on the post-war world order and international human rights regime. The protection of individual rights lies at the heart of the modern conception of human rights. Contrary up to the modern period the protection of individual rights is a matter of international concern and subject of international law. The modern conception of state sovereignty which includes the duty to protect its citizens, by nature is dualistic. On the one hand, the internal sovereignty is less absolute and more limited by international human rights norms. On the other hand, the external sovereignty, which safeguarding principles are enshrined in the UN charter, is stronger than ever before.
- 2) As a response to the gross human rights violations during the Second World War and the increasing political attention to the protection of human rights, the international human rights regime has grown in the middle of XX century. The emergence of this human rights regime and its development is treated as the key factor leading the emergence of tension between the human rights and state sovereignty. Globalization and the duality of international law (when in some cases the state sovereignty is enshrined, while in others – human rights) further sharpens this tension. Thus, the first thesis of the research, claiming that the tension between the human rights and state sovereignty is the consequence of the political discussions on the greater protection of human rights in the middle of XX century, was defended.
- 3) The assessment of the relation between the human rights and state sovereignty is controversial and greatly depends on the context in which these two concepts are analyzed and assessors' cultural traditions, as well as on the economic development of the country. Traditionally in the more developed Western countries in which the individual is highly praised human rights “wins” over the state sovereignty. Meanwhile in the less developed countries belonging to East tradition where the community is highly praised usually the priority is given to state sovereignty. Basically the tension between the human rights and state sovereignty reflects the tension between East and West; individual rights and collective rights; more developed countries and less developed countries.
- 4) The state's human rights policy is affected by many internal and external factors. Political regime, social-economic situation, historical experience, culture traditions are the key internal factors affecting state policy on human rights. However, the external factors, such as a country's level of dependence on international financial donors, membership in the relevant international organizations, military conflicts are also influential.

- 5) The analysis of programmes of the Government indicates that attention to human rights could be expressed directly by naming the term “human rights” or its elements (specific / individual rights) and indirectly through the certain actions of state and solving the problems which will help to guarantee the social, economic rights. Directly human rights are mostly associated with the strategic objectives of foreign policy and the national legal system. Meanwhile, indirectly human rights are mostly associated with the social security. Thus, the second thesis, claiming that Lithuanian ruling elite’s attention to human rights could be expressed directly by foreseeing the specific measures in protecting the human rights and indirectly through the certain actions of state, was defended.
- 6) The contextual analysis of Lithuania, as well as analysis of the programmes of the Government indicates that Lithuanian human rights policy is affected by many different factors, such as poor social-economic situation; historical (occupational) experience; the absence of deep-rooted human rights traditions; the lack of democratic maturity; the desire to join the relevant international / regional organizations and etc. However, the facts that usually the greater emphasis on human rights has been put aiming to achieve some strategic objectives of foreign policy and there is a focus on social, economic rights, the overall attention to human rights depends on the country’s economic situation, give a basis to claim that the low level of economic development and the strategic objectives of foreign policy are the key factors affecting the decisions on human rights taken by ruling political elite. Thus, the third thesis, that social-economic situation and the strategic objectives of foreign policy have the greatest impact on the Lithuanian politicians’ decisions taken on the protection of human rights, was defended.
- 7) The analysis of the programmes of the Government indicates that Lithuania has the syndrome of the “basic needs” which is traditionally typical for the countries of the low development. The key aspects of this syndrome – the priority is given to the full realization of social, economic rights and focus on tackling the problems helping to realize these second generation rights. This is a precondition to claim that Lithuania has the signs of democratic immaturity which is displayed by ruling political elite’s approach that the improvement of country’ social, economic situation will lead the improvements of human rights situation in the country. Thus, the fourth thesis, that according to Lithuanian political elite, human rights could be guaranteed by ensuring the social-economic prosperity, was defended.
- 8) Lithuanian human rights policy is described as fragmented, lacking integrity and balanced attention to all human rights; it is too much focused on the certain human rights or certain societies group rights. The lack of awareness of the overall human rights situation, the narrow appreciation of the content of human rights (almost exclusive association with the legal system), the lack of understanding of the key human rights principles, strongly expressed the social economical dimension – the other essential features of Lithuanian human rights policy.

9) The relation between the human rights and state sovereignty in the context of Lithuanian human rights policy is rather mixed. On the one hand, the external sovereignty is compatible with human rights and freedoms; they complement each other. Meanwhile the supremacy of state's interests over the individual rights in the context of internal policy gives the basis to claim that human rights are not compatible with internal state sovereignty and state sovereignty which reflects the interests of state is a higher value in the internal policy. The contextual analysis of Lithuania, as well as analysis of the programmes of the Government highlighted that human rights and internal state sovereignty are compatible with each other when the interests of state includes duty to protect the human rights. Thus, the fifth thesis that state sovereignty and human rights complement each other in the framework of national human rights policy when the interests of state are in line with the protection of human rights, was defended.

ŽMOGAUS TEISIŲ IR VALSTYBĖS SUVERENITETO DERMĖ LIETUVOS NACIONALINĖJE ŽMOGAUS TEISIŲ POLITIKOJE

REZIUMĖ

Tyrimo problema ir aktualumas

Kas svarbiau – žmogus ar valstybė? Kuriam iš jų turėtų būti teikiamas prioritetas? Koks yra atskiro individo ir valstybės tarpusavio santykis? Tokie ir panašaus pobūdžio klausimai kyla nuo senovės laikų ir net šiomis dienomis yra vieni iš aktualiausių bei sukeliantys nemažai diskusijų. Tiesa, šiandien diskusijos daugiau vyksta dėl žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto tarpusavio sąveikos, jų suderinamumo / prieštaravimo, tačiau akivaizdu, jog iš esmės už pastarųjų dviejų sąvokų – žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto – slypi tas pats atskiro individo ir valstybės interesų klausimas; iš esmės klausiant – kam turėtų būti teikiamas prioritetas – valstybės suverenitetui ar žmogaus teisėms – nebyliai klausiama – kieno interesams – valstybės ar atskiro individo – turėtų būti suteikiamas prioritetas?

Šis fundamentinis mentalinis pasirinkimas, net ir suvokiant, kad valstybė savo teises gauna iš savo šalies piliečių⁸; „žmogus yra pirma valstybės, o ne valstybė pirma žmogaus“⁹, nėra lengvas, o atsakymas kaip suderinti valstybės suverenitetą su žmogaus teisėmis bei surasti balansą tarp šių, regis, iš pirmo žvilgsnio ganėtinai viena kitai prieštaraujančių koncepcijų, nėra aiškus. Tai ypatingai pasakytina valstybių, pereinančių nuo vienvaldžio režimo prie demokratijos, jaunųjų demokratijų, kuriose dar nėra išsisknijusios gilios demokratijos ir kartu žmogaus teisių gynimo tradicijos, atveju. Ne išimtis ir Lietuva. Viena vertus, 1990 m. kovo 11 d., atgavusi nepriklausomybę, Lietuva pademonstravo ryžtą kuo greičiau šalyje įtvirtinti Vakarų demokratijos ir teisinės valstybės standartus. 1990 m. kovo 11 d. akte, skelbiančiame, kad atkuriamą šalies nepriklausomybę, teigiama, kad „Lietuvos valstybė pabrėžia savo ištikimybę visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams, pripažįsta sienų neliečiamumą [...] garantuoja žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises“¹⁰. 1991 m. Lietuva taip pat įsipareigojo laikytis 1948 m. Jungtinių Tautų Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje išdėstytų principų, prisijungti prie 1966 m. Jungtinių Tautų priimtų Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto ir Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto fakultatyvinio protokolo, taip įsipareigodama savo šalies gyventojams užtikrinti ir saugoti žmogaus teises ir laisves

⁸ Popovski, Vesselin. *ESSAY: Sovereignty as Duty to Protect Human Rights*.

Rasta: <http://www.un.org/Pubs/chronicle/2004/issue4/0404p16.html>; Žiūrėta 2006 09 15.

⁹ 5 interviu – Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos atstovė.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Aukščiausios tarybos – Atkuriamojo Seimo aktas „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“.

Rasta: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=24&p_query=&p_tr2=;

Žiūrėta 2009 07 07.

visose gyvenimo srityse. Šie pirmieji nepriklausomos Lietuvos žingsniai bylojo apie žmogaus ir jo teisių bei laisvių svarbą tolimesniame šalies gyvenime. Bėgant metams, šaliai vis daugiau prisiimant tarptautinių / regioninių įsipareigojimų žmogaus teisių apsaugos srityje, Nepriklausomybės akte išdėstytas siekis garantuoti žmogaus teises, buvo stiprinamas. Visgi, kita vertus, atsižvelgiant į kontekstą, kuriame vyko visi šie pokyčiai žmogaus teisių srityje (šalies valstybingumo įtvirtinimas, integracija į pagrindines Vakarų struktūras), vėlesniais nepriklausomybės metais, ypatingai antrajame nepriklausomybės dešimtmetyje, valstybės formuojamą politiką – deklaratyvią pagarbos žmogaus teisių principams, bet formavimą labiau valstybės interesams palankios politikos –, nėra visiškai aišku, kieno interesai – valstybės ar individo – yra aktualesni ir kaip (ar) jie tarpusavyje dera Lietuvos valstybės politikoje.

Šios (ne)dermės kontekste labai svarbus šalies valdžios politinio elito – valdančiųjų politikų, priimančių pagrindinius sprendimus dėl valstybės raidos – požiūris į žmogaus teises, jų vaidmens valstybės gyvenime suvokimas, nuo kurio priklauso, kaip valstybėje yra (ne)užtikrinamos žmogaus teisės ir laisvės, ir kaip dera valstybės ir individo interesai. Lietuvoje tradiciškai vyraujant nuomonei, kad žmogaus teisės yra teisininkų domenas, dažnu atveju pamirštama, kad būtent politikai, XX a. viduryje atgaivinę žmogaus teisių idėją ir paskatinę pagarbos pagrindiniams žmogaus teisių principams plitimą visame pasaulyje, priima sprendimus dėl atitinkamų teisės aktų, kitų strateginių dokumentų, reglamentuojančių tam tikras žmogaus teises ir laisves, priėmimo, prisijungimo ar ratifikavimo atitinkamus regioninius / tarptautinius žmogaus teisių dokumentus, t.y. politiniame, o ne teisiniame lygmenyje nubrėžiamos pagrindinės valstybės raidos kryptys, įskaitant žmogaus teisių apsaugos sritį. Lietuvoje ne tik įprasta žmogaus teises analizuoti iš teisinės perspektyvos, bet ir tradiciškai koncentruotis ties žmogaus teisių realizavimu, žmogaus teisių teisiniu reglamentavimu. Tokiu būdu nepelnytai pamirštama politikos formavimo svarba žmogaus teisių užtikrinimo procese tai, kad iš esmės žmogaus teisių realizavimas prasideda nuo politikos formavimo, kuris yra ne tik politikos įgyvendinimo pagrindas, bet ir tiesioginis jos atspindys. Atsižvelgiant į tai, kad valdantieji politikai yra pagrindiniai ir labiausiai matomi politikos formuotojai, būtent jų pozicijai, kuri geriausiai atsiskleidžia analizuojant Lietuvos Respublikos Vyriausybės programas, politikos formavimo kontekste turėtų būti skiriamas pagrindinis dėmesys.

Taigi neaiškus žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto tarpusavio sąryšis / ((ne)dermė) Lietuvos politikoje ir žemas tiek šio sąryšio, tiek bendrai politinių žmogaus teisių aspektų ištirtumo laipsnis, taip pat tyrinėjimų, analizuojančių žmogaus teisių politikos formavimą, įvairius jo aspektus ir jį įtakančius veiksnius, pagrindinių ir labiausiai matomų politikos formuotojų (valdančiojo politinio elito) požiūrį į žmogaus teises, stoka, sąlygoja poreikį giliau pažvelgti į minėtuosius probleminius aspektus ir kartu pagrindžia šio tyrimo temos aktualumą.

Tyrimo objektas

Pagrindinis šio tyrimo objektas – žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto dermė formuojant Lietuvos žmogaus teisių politiką.

Tyrimo tikslas

Disertacijos tyrimo tikslas – ištirti, ar valstybės suverenitetas ir žmogaus teisės yra (ne)suderinami vienas su kitu Lietuvos nacionalinės žmogaus teisių politikos formavimo kontekste.

Tyrimo uždaviniai

Tikslui pasiekti suformuluoti šie tyrimo uždaviniai:

- 1) išanalizuoti modernias žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto koncepcijas, jų ištakas ir raidą, pabrėžiant politinius aspektus;
- 2) išnagrinėti valstybės suvereniteto ir žmogaus teisių tarpusavio sąryšį / (ne)dermę;
- 3) išanalizuoti Lietuvos nacionalinės žmogaus teisių politikos formavimosi kontekstą ir nacionalinę žmogaus teisių teisinę bazę;
- 4) išnagrinėti LR Vyriausybės programas per žmogaus teisių prizmę, siekiant atskleisti labiausiai matomų politikos formuotojų (valdančiojo politinio elito) poziciją žmogaus teisių atžvilgiu;
- 5) išanalizuoti veiksnius, įtakojančius žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto (ne)dermę Lietuvos žmogaus teisių politikoje;
- 6) suformuluoti rekomendacijas dėl Lietuvos nacionalinės žmogaus teisių politikos formavimo.

Ginamieji teiginiai

Disertacijoje siekiama patvirtinti arba paneigti tokius ginamuosius teiginius:

- 1) Žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto tarpusavio įtampos atsiradimas yra XX a. vidurio politinių diskusijų dėl didesnės žmogaus teisių apsaugos išdava.
- 2) Lietuvos valdančiojo politinio elito dėmesys žmogaus teisėms gali pasireikšti ne tik tiesiogiai, kuomet yra numatomos konkrečios priemonės žmogaus teisių apsaugos srityje, tačiau ir netiesiogiai, kai per tam tikrus valstybės veiksmus atsispindi dėmesys žmogaus teisėms.
- 3) Socialinė-ekonominė situacija, valstybės strateginių užsienio politikos tikslų siekimas turi didžiausią įtaką Lietuvos politikų priimamiems sprendimams dėl žmogaus teisių užtikrinimo šalyje.
- 4) Lietuvos valdantysis politinis elitas žmogaus teisių garantavimą įprastai mato per socialinio, ekonominio gerbūvio užtikrinimą.

- 5) Valstybės suverenitetas ir žmogaus teisės šalies nacionalinėje žmogaus teisių politikoje papildo vienas kitą tuomet, kai valstybės interesai sutampa su žmogaus teisių užtikrinimu.

Šaltinių bei literatūros apžvalga

Žmogaus teisės ir valstybės suverenitetas kaip atskiros koncepcijos – daugelio autorių susidomėjimo objektas. Šiuolaikinė žmogaus teisių samprata, atskiri jos aspektai, raida analizuojama J. Donnelly, P. Hayden, M. Freeman, M. Goodhart, D. P. Forsythe, R. Sharma ir daugelio kitų veikaluose. Šiuolaikinė valstybės suvereniteto koncepcija, jos atitinkami aspektai taip pat daugelio autorių, tokių kaip M. Riömeris, R. H Jackson, S. D. Krasner, K. Waltz ir kt., veikalų dėmesio centre. Tuo tarpu veikalų, kuriuose išimtinai būtų analizuojama valstybės suvereniteto ir žmogaus teisių tarpusavio sąryšis, yra sąlyginai mažiau. Be to, tradiciškai šis sąryšis analizuojamas tarptautinio žmogaus teisių režimo kontekste, t.y. tarptautinių žmogaus teisių normų įtaka nacionaliniam valstybės suverenitetui. Tuo tarpu veikalų, kuriuose būtų nagrinėjamas šių dviejų koncepcijų tarpusavio sąryšis nacionalinės politikos kontekste praktiškai nėra.

Vienas pirmųjų veikalų, kuriame analizuojamas žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto sąryšis yra R. Falk 1981 m. knyga – „Žmogaus teisės ir valstybės suverenitetas“ (angl. *Human Rights and State Sovereignty*). XX a. devinto dešimtmečio pradžioje rašytame veikale, kuriame žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto sąryšis paliečiamas analizuojant tarptautinių žmogaus teisių normų įtaką vidinėms valstybės normoms, pripažįstama, kad „daugeliu atžvilgiu valstybės suverenitetas yra stipresnis nei bet kada ankščiau ir tokia politinė realybė apriboja tarptautinių normų taikymą tose srityse, kuriose valstybės valdžia sutiko būti apribota“¹¹, kaip pavyzdžiui, žmogaus teisių atveju, t.y. žmogaus teisės ir valstybės suverenitetas šiuo atveju nėra matomi kaip suderinami. Žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto tarpusavio sąryšį taip pat analizuoja J. Donnelly, kurio nuomone žmogaus teisės transformuoja valstybės suverenitetą; T. O'Connor, teigiantis, kad žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto tarpusavio sąryšis priklauso nuo to, kaip yra apibrėžiamos tokios sąvokos kaip „interesai“ ir „vertybės“; J. Conlon, kuris taip pat kalba apie šių koncepcijų nesuderinamumą, tačiau priešingai, nei daugelis kitų autorių, taip pat teigia, kad žmogaus teisės ir valstybės suverenitetas tam tikrais atvejais yra tarpusavyje suderinami ir papildo vienas kitą; ir kt.

Lietuvos visuomenėje egzistuojantis stereotipas dėl žmogaus teisių kaip išimtinai teisinės srities fenomeno sąlygoja, kad šalyje žmogaus teisių tyrimai dažniausiai atliekami iš teisinės perspektyvos. Apskritai šalyje vyrauja atskirų žmogaus teisių ar atskirų visuomenės grupių teisių tyrimai, o žmogaus teisių kaip visumos tyrinėjimų stokojama. Kaip teigiama, viename iš pirmųjų kompleksinių darbų žmogaus teisių

---

¹¹ Falk, Richard. *Human Rights and State Sovereignty*. Holmes & Meier Publishers. 1981, p. 33.

srityje „*Žmogaus teisės Lietuvoje: padėties įvertinimas*“, Lietuvoje „nuo pat nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. buvo atliekami įvairūs tyrimai, kuriuose buvo paliečiami atitinkami žmogaus teisių aspektai arba kuris nors vienas atskiras aspektas nagrinėtas nuodugniau, tačiau iki pat 2000 m. Lietuvoje žmogaus teisių problematika nebuvo nagrinėjama išsamiai ir sistemiškai“¹².

Pirmasis svarus kompleksinis veikalas žmogaus teisių Lietuvoje tematika laikytinas leidinys „*Žmogaus teisės Lietuvoje: padėties įvertinimas*“, išleistas 2002 m. įgyvendinant Jungtinių Tautų vystymosi programos projektą „Parama įgyvendinant Nacionalinį žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veiksnių Lietuvos Respublikoje planą“. Šiame veikale analizuojama institucinė žmogaus teisių sistema, aptariamas tam tikrų žmogaus teisių, kaip teisė dalyvauti valdant savo šalį, į privataus gyvenimo neliečiamumą, sveikatos apsaugą ir kt., įgyvendinimo situacija, atskirų socialinių grupių (pavyzdžiui, vaikų, neįgaliųjų, pabėgėlių ir kt.), teisių padėtis, žmogaus teisių įgyvendinimo problemos, taip pat pateikiami sociologinio tyrimo apie žmogaus teisių padėtį Lietuvoje 2001–2002 m. rezultatai. Pažymėtina, kad pastarojo tyrimo kontekste šalies gyventojų teirautasi apie valstybės politiką žmogaus teisių srityje. Tyrimo rezultatai parodė, kad daugiau kaip 45 proc. respondentų nepritaria teiginiui, kad dabartinė žmogaus teisių politika yra geresnė nei sovietmečiu¹³.

Tešiant pradėtą šalies žmogaus teisių padėties įvertinimą Jungtinių Tautų vystymo programos Žmogaus teisių veiksnių plano rėmuose teisininkų D. Jočienės ir K. Čilinsko 2004 m. parengta monografija „*Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*“. Šioje monografijoje, kurios pagrindinis tikslas – kompleksiskai išanalizuoti Lietuvos žmogaus teisių apsaugos sistemos trūkumus, remiantis Seimo patvirtintame Nacionaliniame žmogaus teisių veiksnių plane konstatuotomis žmogaus teisių apsaugos problemomis, aptariamas tiek Lietuvos nacionalinių, tiek Europos Sąjungos (toliau – ES) ir tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių atitinkamas žmogaus teises (pavyzdžiui, teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą, nuosavybę ir kt.) ir atskirų grupių (pavyzdžiui, vaikų, migrantų, pabėgėlių) teises teisinis reguliavimas, instituciniai žmogaus teisių apsaugos sistemos aspektai.

2005 m. išleista mokslinė studija „*Žmogaus teisės Lietuvoje*“ taip pat parengta vykdant Jungtinių Tautų vystymo programą „Parama įgyvendinant Nacionalinį žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veiksnių Lietuvos Respublikoje planą“. Šioje studijoje, kaip ir anksčiau minėtose darbuose, teisininkai analizuoja tiek atskirų žmogaus teisių, kaip teisė į teisingą teismą, privataus gyvenimo neliečiamumą, sveikatos apsaugą, sveiką aplinką, taip pat atskirų visuomeninių grupių, kaip vaikų, moterų, neįgaliųjų, pagyvenusių žmonių, tautinių mažumų ir kt. žmogaus teisių teisinį reguliavimą, šios teisės taikymą, taip pat nagrinėjamos problemos, su kuriomis susiduriama realizuojant atitinkamas žmogaus teises ir pateikiami sociologiniai visuomenės nuomonės tyrimai žmogaus teisių tematika. Pažymėtina, kad pastarojoje

¹² *Žmogaus teisės Lietuvoje: padėties įvertinimas*. Vilnius, 2002, p. 60.

¹³ *Žmogaus teisės Lietuvoje: padėties įvertinimas*. Vilnius, 2002, p. 88.

studijoje, 2004 m. atlikto sociologinio tyrimo kontekste, pateikiamas žmogaus teisių politikos Lietuvoje vertinimas, konkrečiai jos palyginimas su sovietmečiu buvusia politika, atitikimas ES reikalavimams ir kt. Tiesa, šis vertinimas, kurio metu šalies žmogaus teisių politika įvertinta palankiau, nei 2001–2002 m. sociologinio tyrimo metu, yra visuomenės nuomonės, bet ne mokslinis tyrimas.

Lietuvoje žmogaus teisių nagrinėjimui iš politinės perspektyvoms, politiniams aspektams nagrinėti, ypatingai integraliai perspektyvai, nėra skiriama daug dėmesio. Šiuo atveju paminėtina M. Vidūnaitės 2008 m. parengta analitinė apžvalga „*Kaip žmogaus teisės suprantamos Lietuvos politinės partijos*“, kurioje analizuojamos šešioliktos 2008 m. Seimo rinkimuose dalyvavusių šalies politinių partijų rinkiminės programos žmogaus teisių aspektu. Pagrindinė šios analizės išvada – partijų rinkiminėse programose sąvoka „žmogaus teisės“ tiesiogiai vartojama retai, pagrindinis (nors ir netiesioginis) dėmesys tenka socialinėms, ekonominėms teisėms ir „*Lietuvos politikai dar nelabai suvokia kas yra žmogaus teisės arba jas suvokia labai siaurai*“¹⁴.

2010 m. Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto parengtame leidinyje „*Žmogaus teisės Lietuvoje. 20 metų kelias*“ aptariama kovos už žmogaus teises istorija XX a. Lietuvoje (nuo 1922 m. iki šių dienų). Šiame straipsnių rinkinyje taip pat daug dėmesio skiriama Lietuvoje žmogaus teises ginančioms institucijoms, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai, įvardyti veiksniai (daugiausiai sovietinė patirtis), įtakojantys valstybės politiką žmogaus teisių atžvilgiu.

Taigi Lietuvoje dažniausiai žmogaus teisės tyrinėjamos iš teisinės perspektyvos, daugiau koncentruojantis ties jų realizavimu, ir gerokai mažiau dėmesio skiriama politiniams žmogaus teisių aspektų tyrinėjimams, kas sudaro prielaidas teigti, kad šioje srityje egzistuoja mokslinių tyrimų vakuumas.

Darbo naujumas ir reikšmė

Kaip jau minėta, Lietuvos visuomenėje egzistuojantis stereotipas dėl žmogaus teisių kaip išimtinai teisinės srities fenomeno sąlygoja teisinių darbų žmogaus teisių tematika vyravimą ir politinės žmogaus teisių dimensijos tyrinėjimų stoką. Žmogaus teisių tyrimai politine tematika vis dar yra ganėtinai nauja ir mažai nagrinėta tema Lietuvos politikos moksluose. Įprastai atliekami pavienių žmogaus teisių ar atskirų (įprastai labiausiai pažeidžiamų) visuomenės grupių, kaip, pavyzdžiui, vaiko, neįgaliųjų, tautinių mažumų teisių tyrimai, tačiau tyrimų, kuriuose žmogaus teisės, jas suvokiant kaip tarpusavyje susijusias ir negalinčias funkcionuoti atskirai, būtų analizuojamos kaip nedaloma visuma, „bendras teisių paketas“, neišskiriant atitinkamų jos elementų (atskirų teisių arba atskirų visuomenės grupių teises), Lietuvoje per politinę prizmę, stokojama. Išskyrus jau minėtą M. Vidūnaitės Žmogaus teisių stebėjimo instituto rėmuose 2008 m. parengtą analitinę apžvalgą apie Lietuvos politinių partijų žmogaus teisių sampratą, kitų žmogaus teisių tyrimų / analizių iš politinės perspektyvos, beveik

---

¹⁴ *Kaip žmogaus teisės suprantamos Lietuvos politinės partijos*. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2008 m.

nėra. Be to, daugelyje tyrimų žmogaus teisių tematika analizuojamas atitinkamų teisių įgyvendinimas, o ne formavimas. Taip pat Lietuvoje nėra atlikta išsamių tyrimų, kuriuose būtų visapusiškai analizuojama pagrindinių ir labiausiai matomų politikos formuotojų (valdančiojo politinio elito) požiūris į žmogaus teises. Kartu nėra išsamiai nagrinėta pati valstybės suvereniteto ir žmogaus teisių sąveika šalies žmogaus teisių politikoje, konkrečiai jos formavimo kontekste.

Empirinėje plotmėje darbo naujumą ir reikšmę Lietuvos tyrimų politologiniame diskurse sąlygoja tai, kad šiame darbe žmogaus teisės ir laisvės analizuojamos kompleksiskai (kaip nedaloma ir tarpusavyje susijusi visuma) iš politinės perspektyvos, politikos formavimo kontekste. Taip pat tai yra vienas iš pirmųjų darbų, kuriame 1) analizuojamas kontekstas, kuriame formavosi šalies politika žmogaus teisių atžvilgiu, išryškinti veiksniai, įtakoję šią politiką; 2) per esminių šalies politinių vidutinės trukmės strateginių dokumentų – Vyriausybės programų – analizę atskleidžiamas pagrindinių politikos formuotojų – šalies valdančiojo politinio elito – požiūris į žmogaus teises; 3) analizuojama žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto tarpusavyje sąveika (ne(dermė)) valstybės žmogaus teisių politikos formavimo rėmuose.

Metodologija

Siekiant tyrimo rezultatų patikimumo ir visapusiškumo darbe derinami keletas vienas kitą papildančių tyrimo metodų, kurie sąlygoti tyrimo tikslų ir uždavinių. Teorinėje žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto bei jų tarpusavyje sąryšio analizėje naudojama mokslinės literatūros, taip pat dokumentų analizė. Empiriniame tyrime naudojama keletas kokybinių metodų. 1) *Pusiau struktūruotas kokybinis interviu*, atliktas 2010 m. lapkričio mėn. Jo metu apklausiant 5 Lietuvos valstybės institucijų – Lygių galimybių kontrolieriaus, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus, Seimo kontrolieriaus, Žurnalistų etikos inspektorius, Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos atstovus –, taip pat Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto atstovą, teirautasi, kaip vertinama bendra žmogaus teisių situacija Lietuvoje (jos pagrindinės ypatybės, labiausiai pažeidžiamos žmogaus teisės), valstybės vykdoma politika žmogaus teisių atžvilgiu, žmogaus teisių srityje dirbančių institucijų tarpusavyje bendradarbiavimas, kokie veiksniai įtakoja valstybės formuojamą politiką žmogaus teisių atžvilgiu ir kt. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje nėra institucijos, kuri, remiantis Konstitucija ar įstatymais, būtų įvardijama kaip nacionalinė žmogaus teisių institucija, kurios paskirtis būtų remti, skatinti ir ginti žmogaus teises, analizei pasirinktos visos 5 minėtosios Lietuvoje žmogaus teisių apsaugą vykdančios institucijos (Lygių galimybių kontrolierius, Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, Seimo kontrolierius, Žurnalistų etikos inspektorius ir jų vadovaujamos institucijos, taip pat Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija), kurioms, remiantis 1993 m. priimtais Paryžiaus principais, būdingi tam tikri nacionalinės žmogaus teisių institucijos bruožai (įstatymiškai apibrėžta atskaitomybė, kompetencijos ribos, nepriklausomumas ir kt.). Taip pat, kaip analizę papildantis elementas, įtrauktas Seimo Žmogaus teisių komitetas, kaip tam tikra „skėtinė“

institucija, vykdanči keturių analizuojamų institucijų parlamentinę kontrolę. 2) *Teisės aktų analizė*, kurios metu išanalizuoti 88 nacionaliniai teisės aktai, apibrėžiantys tam tikras žmogaus teises, taip pat 32 tarptautiniai / regioniniai žmogaus teisių dokumentai (paktai, deklaracijos, sutartys ir kt.). 3) *Dokumentų analizė*, kurios metu išanalizuota 14 Lietuvos Respublikos Vyriausybės programų (1990–2008 m. laikotarpio). Taip pat atliekant Lietuvos Respublikos Vyriausybės programų analizę, siekiant įvertinti, kiek atitinkamais laikotarpiais ir kokios Vyriausybės metu daugiausia dėmesio buvo skiriama žmogaus teisėms, remtasi palyginamąja analize.

Struktūra

Darbą sudaro įvadas, keturios dalys ir išvados. Įvade pristatoma analizuojama problema ir jos aktualumas, nurodomas tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai, suformuluojami ginamieji teiginiai, įvertinamas mokslinio darbo naujumas, supažindinama su darbo struktūra. Pirmajame skyriuje pristatoma moderni žmogaus teisių samprata, jos raida, pabrėžiant politinius aspektus. Antrajame skyriuje aptariama šiuolaikinė valstybės suvereniteto koncepcija ir jos kilmė per politinę dimensiją. Trečiajame skyriuje analizuojama žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto dermė, priešastys, sąlygojančios įtampos tarp šių dviejų koncepcijų atsiradimą bei jų tarpusavio sąryšis. Ketvirtojoje pagrindinėje disertacijos dalyje pristatoma valstybės suvereniteto ir žmogaus teisių (ne)dermės Lietuvos nacionalinėje žmogaus teisių politikoje empirinio tyrimo, atlikto pagal pasirinktus kriterijus, analizė. Joje pristatomas bendras žmogaus teisių politikos formavimo procesas, jį įtakojantys veiksniai ir analizuojamas Lietuvos nacionalinės žmogaus teisių politikos formavimosi kontekstas, nacionalinė žmogaus teisių teisinė bazė, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos per žmogaus teisių prizmę. Šioje dalyje stengiamasi nustatyti, koks yra žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto tarpusavio santykis šalies žmogaus teisių politikos kontekste. Darbo pabaigoje pateikiamos tyrimo rezultatus apibendrinančios išvados, taip pat praktinės rekomendacijos.

Pagrindinės išvados

- 1) Šiuolaikinių žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto koncepcijų katalizatoriumi laikytinas Antrasis Pasaulinis karas ir jo metu vykę įvykiai, o jų raida yra neatsiejama nuo politinių diskusijų dėl pokarinės pasaulio tvarkos, taip pat tarptautinio žmogaus teisių režimo. Šiuolaikinės žmogaus teisių koncepcijos šerdis – individo teisių apsauga, kuri, priešingai nei iki-moderniuoju laikotarpiu, tampa teisėtu tarptautinės bendruomenės rūpesčiu ir tarptautinės teisės subjektu. Moderni valstybės suvereniteto sąvoka, apimanti pareigą apsaugoti savo piliečius, yra dualistinė savo prigimtimi. Viena vertus, vidinis valstybės suverenitetas yra mažiau absoliutus ir labiau apribotas tarptautinių žmogaus teisių normų; kita vertus, išorinis

suverenitetas, kurio saugojimo principai įtvirtinti JT chartijoje, yra stipresnis nei bent kada ankščiau.

- 2) Kaip atsakas į Antrojo Pasaulinio karo metu vykdytus šiurkščius žmogaus teisių pažeidimus ir didėjančio politinio dėmesio žmogaus teisių apsaugai išraiška XX a. viduryje susiformavęs tarptautinis žmogaus teisių režimas bei jo plėtra traktuotini kaip esminis veiksnys, sąlygojęs įtampos tarp žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto atsiradimą. Globalizacijos plėtra bei tarptautinės teisės dvilypiškumas, kuomet vienais atvejais yra puoselėjamas valstybės suverenitetas, o kitais – žmogaus teisės, dar labiau paaštrina šią egzistuojančią įtampą. Taigi disertacijos ginamasis teiginys, kad valstybės suvereniteto ir žmogaus teisių įtampa susiformavo kaip atsakas į XX a. politines diskusijas dėl didesnės žmogaus teisių apsaugos, pasitvirtino.
- 3) Žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto tarpusavio sąryšis nėra vertintinas vienareikšmiškai ir dažnu atveju priklauso tiek nuo konteksto, kuriame jis yra analizuojamas, tiek nuo „vertintojų“ kultūrinių tradicijų, taip pat valstybių ekonominio išsivystymo lygmens. Tradiciškai ekonomiškai stipriose Vakarų valstybėse, kuriose išaukštinamas individas, žmogaus teisės „laimi“ prieš valstybės suverenitetą. Tuo tarpu ekonomiškai silpnesnėse ir Rytų tradicijai priskirtinose šalyje, kuriose pabrėžiamas bendruomeniškumas, įprastai prioritetą teikiamas valstybės suverenitetui. Iš esmės žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto įtampa tam tikra prasme atspindi įtampą tarp Rytų ir Vakarų; individualių ir kolektyvinių žmogaus teisių; išsivysčiusių ir besivystančių valstybių arba galingiausių ir silpniausių šalių.
- 4) Šalies politiką žmogaus teisių atžvilgiu sąlygoja daugelis vidinio ir išorinio pobūdžio veiksnių. Šalies politinis režimas, socialinė-ekonominė situacija, istorinė patirtis, kultūra, tradicijos yra pagrindiniai vidiniai veiksniai, didžia dalimi nulemiantys šalies politiką žmogaus teisių atžvilgiu. Visgi tokių išorinės prigimties veiksnių, kaip pavyzdžiui, valstybės priklausomybė nuo finansinių donorų, narystės atitinkamose tarptautinėse organizacijose siekimas, kariniai konfliktai, įtaka valstybės žmogaus teisių politikai taip pat neturėtų būti nuvertinama.
- 5) Vyriausybės programų analizė parodė, kad dėmesys žmogaus teisėms skiriamas tiek tiesiogiai konkrečiai įvardijant sąvoką „žmogaus teisės“ ar atskiras teises, tiek netiesiogiai per tam tikrų veiksmų valstybės gyvenime numatymą ir problemų, susijusių su socialinių, ekonominių teisių užtikrinimu, sprendimą. Tiesiogiai žmogaus teisės įprastai minimos strateginių užsienio politikos tikslų kontekste, o vidaus politikos atveju – teisminės valdžios kontekste. Tuo tarpu netiesiogiai žmogaus teisės įprastai įvardijamos socialinę apsaugą reglamentuojančiuose programiniuose nuostatose. Taigi disertacijos ginamasis teiginys, kad valdančiojo politinio elito dėmesys žmogaus teisėms gali pasireikšti tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai, pasitvirtino.
- 6) Kontekstinė Lietuvos laikmečio ir Vyriausybės programų analizė parodė, kad šalies žmogaus teisių politiką įtakoja daugelis tarpusavyje susijusių veiksnių, tokių kaip prasta socialinė, ekonominė padėtis; okupacinė istorinė patirtis; gilių žmogaus teisių

apsaugos tradicijų nebuvimas (jų suardymas sovietmečiu ir nesusiformavimas atkūrus nepriklausomybę); demokratinės brandos stoka; siekis įsilieti į tarptautinių / regioninių organizacijų, kurių narystė susieta su pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms principais ir kt. Visgi tai, kad įprastai aktyviau žmogaus teisių apsaugos srityje veikta siekiant tam tikrų strateginių užsienio politikos tikslų, ir nuolatinio didesnio dėmesio socialinėms, ekonominėms teisėms skyrimas bei bendro dėmesio žmogaus teisėms kitimas priklausomai nuo šalies ekonominės padėties, leidžia teigti, kad visgi žemas šalies ekonomikos išsivystymo lygmuo ir šalies užsienio politikos siekiai iš esmės diktuoja valdančiojo politinio elito priimamus sprendimus žmogaus teisių apsaugos srityje. Taigi disertacijos ginamasis teiginys, kad socialinė-ekonominė situacija ir valstybės strateginių užsienio politikos tikslų siekimas turi didžiausią įtaką šalies politikų sprendimams dėl žmogaus teisių apsaugos šalyje, pasitvirtino.

- 7) Vyriausybės programų analizė išryškina, kad Lietuvai būdinga tradiciškai žemo ekonominio išsivystymo šalims būdingas „pagrindinių poreikių tenkinimo sindromas“, pasireiškiantis prioriteto skyrimu socialinių, ekonominių teisių užtikrinimui. Pirmaeilio dėmesio skyrimas problemų, susijusių su antrosios kartos teisių užtikrinimu sprendimu, sudaro prielaidas teigti, kad Lietuvai būdingas demokratinis nebrandumas, pasireiškiantis valdančiajame politiniame elite vyraujančia logika, jog pagerinus šalies socialinį, ekonominį gerbūvį atitinkamai pagerės ir žmogaus teisių padėtis šalyje. Taigi disertacijos ginamasis teiginys, kad šalies valdantysis politinis elitas žmogaus teisių garantavimą įprastai mato per socialinio ekonominio gerbūvio užtikrinimą, pasitvirtino.
- 8) Lietuvos politika žmogaus teisių atžvilgiu apibūdinama kaip fragmentiška / išskaidyta, stokojanti integralumo ir tolygaus dėmesio visoms žmogaus teisėms, pernelyg sukoncentruota tik į tam tikrų teisių ar tam tikrų grupių teisių užtikrinimą. Bendros žmogaus teisių padėties nematymas, siauras žmogaus teisių turinio suvokimas (kone išimtinis jų susiejimas su teisine sistema), esminių žmogaus teisių principų nesuvokimas, stipriai išreikšta socialinė, ekonominė dimensija – kitos esminės Lietuvos nacionalinės žmogaus teisių politikos ypatybės.
- 9) Žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto tarpusavio sąryšis Lietuvos žmogaus teisių politikoje vertintinas nevienareikšmiškai. Viena vertus, išorinis suverenitetas yra suderinamas su žmogaus teisių ir laisvių apsauga; jie papildo vienas kitą. Tuo tarpu vidaus politikoje valstybės interesų viršenybė individo atžvilgiu sudaro prielaidas teigti, kad žmogaus teisės nėra suderinamos su vidiniu valstybės suverenitetu, valstybės viduje aukštesne vertybe laikomas valstybės suverenitetas atspindintis valstybės interesus, o ne žmogaus teisės. Taip pat kontekstinė laikmečio ir Vyriausybės programų analizė išryškino, kad žmogaus teisės ir vidinis valstybės suverenitetas yra suderinami tuomet, kai valstybės interesai apima pareigą užtikrinti žmogaus teises. Taigi disertacijos ginamasis teiginys, kad valstybės suverenitetas ir žmogaus teisės šalies nacionalinėje politikoje papildo vienas kitą, kai valstybės interesai sutampa su žmogaus teisių užtikrinimu, pasitvirtino.

LIST OF ACADEMIC PUBLICATIONS

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

1. Marcinkutė, L. Angliškoji tarptautinių santykių mokykla, kaip metodologinis instrumentas analizuojant valstybės suvereniteto ir žmogaus teisių priešinimą tarptautiniuose santykiuose // *Politikos mokslų almanachas* 4 (2008). ISSN 1822-9212. p. 7–22.
2. Marcinkutė, L. P. Hayden chrestomatijos „The Philosophy of Human Rights“ recenzija // *Politikos mokslų almanachas* 6 (2009). ISSN 2029-0225. p. 137–140.
3. Marcinkutė, L. The Role of Human Rights NGO's: Human Rights Defenders or State Sovereignty Destroyers? // *Baltic Journal of Law and Politics* [Elektroninis išteklius]. Vol. 4, No. 2 (2011). ISSN 2029-0454. p. 52–77.
4. Marcinkutė, L. Valstybinio ir nevyriausybinio sektorių (ne)bendradarbiavimas ginant žmogaus teises Lietuvoje // *Politikos mokslų almanachas* [Elektroninis išteklius]. 10 (2011). ISSN 2029-0225. p. 31–53.
5. Marcinkutė, L. Žmogaus teisių atspindžiai Lietuvos Respublikos Vyriausybės programose // *Tarpdisciplininis diskursas socialiniuose moksluose – 3*. Socialinių mokslų doktorantų ir jaunųjų mokslininkų konferencijos straipsnių rinkinys (2011). ISSN 2029-3224. p. 226–229.

LIST OF CONFERENCE PRESENTATIONS

PRANEŠIMŲ MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE SĄRAŠAS

1. Marcinkutė, L. „Lietuvos valstybės politika adaptuojant tarptautinius žmogaus teisių principus“, tarptautinė konferencija „Lithuania and the Global World“, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas (Lietuva), 2010 m. balandžio 14 d.
2. Marcinkutė, L. „The Role of Human Rights NGOs in Globalization Era: the Main Defenders of Human Rights and/or the Destroyers of State Sovereignty?“, international conference “Civil Society and NGOs in Europe and Russia: Responding to New Challenges and Opportunities”, St. Petersburg State University St. Petersburg (Russian Federation), October 12–14, 2010.
3. Marcinkutė, L. „Žmogaus teisių atspindžiai Lietuvos Respublikos Vyriausybės programose“, mokslinė konferencija „Tarpdisciplininis diskursas socialiniuose moksluose – 3“, Kauno technologijos universitetas, Kaunas (Lietuva), 2011 m. spalio 21 d.

ABOUT THE AUTHOR

APIE AUTORE

Lina Marcinkutė was a doctoral student at the Department of Political Science at the Faculty of Political Science and Diplomacy, Vytautas Magnus University 2008–2012. She holds a Bachelor Degree in Political science (2006) and Master Degree in Political Science (2008).

Her research interests include: human rights.

During the doctoral studies L. Marcinkutė contributed to the organization of scientific events at the Department of Political Science (international conference „Lithuania and the Global World”, April, 2010; international seminar “European Union = Europe?”, April, 2011), participated in implementing the scientific project “Human Rights Policy in Lithuania: the Compatibility of Activities of the Public and Non-governmental Human Rights Organizations” (October – December, 2010). The author received the Lithuanian State Science and Studies Foundation scholarship in 2011.

***

Lina Marcinkutė 2008–2012 m. buvo VDU Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto Politologijos katedros doktorantė, anksčiau čia įgijo Politikos mokslų bakalauro (2006 m.) ir Politikos mokslų magistro (2008 m.) laipsnius.

Mokslinių interesų kryptys: žmogaus teisės.

Doktorantūros studijų metu autorė prisidėjo prie Politologijos katedros renginių organizavimo (tarptautinės konferencijos „Lithuania and the Global World” organizavimas 2010 m. balandį; tarptautinio seminaro „European Union = Europe?” organizavimas 2011 m. balandį), dalyvavo įgyvendinat mokslinį projektą „Žmogaus teisių politika Lietuvoje: valstybės institucijų ir nevyriausybinių žmogaus teisių organizacijų veiklos suderinamumas“ (2010 m. spalio – gruodis). 2011 m. autorė gavo Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo stipendiją.

Lina MARCINKUTĖ

**HUMAN RIGHTS VERSUS STATE SOVEREIGNTY IN THE
LITHUANIAN NATIONAL HUMAN RIGHTS POLICY**

Summary of Doctoral Dissertation

Išleido ir spausdino – Vytauto Didžiojo universiteto leidykla
(S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas)

Užsakymo Nr. K12-139. Tiražas 30 egz. 2012 10 17.
Nemokamai.